

فارسی عمومی

برای دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی

دکتر بهرام شعبانی

دکتر عظیم جباری ناصرو

سر شناسه : شعبانی، بهرام، ۱۳۴۹.
 عنوان و نام پدیدآورنده : فارسی عمومی برای دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی/ بهرام
 شعبانی، عظیم جبارہ ناصرو
 مشخصات نشر : جهرم، دانشگاه جهرم، ۱۳۹۱.
 مشخصات ظاهری : ۳۲۰ ص.
 شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۹۱۹۳۹-۴-۳ : ۷۵/۰۰۰ ریال
 وضعیت فهرست‌نویسی : فیفا
 موضوع : ادبیات فارسی - مجموعه‌ها
 موضوع : ادبیات فارسی - راهنمای آموزشی (عالی)
 شناسه‌ی افزوده : جبارہ ناصرو، عظیم، ۱۳۶۲-
 رده‌بندی کنگره : ۱۳۹۱ ف ۲۶۷۴ ش/۴۰۰۵ PIR
 رده‌بندی دیویی : ۸۰/۸
 شماره کتابشناسی ملی : ۲۹۱۱۷۳۹

فارسی عمومی

برای دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی
 دکتر بهرام شعبانی، دکتر عظیم جبارہ ناصرو

صفحه‌آرا: محبوبه جدی، طرح جلد: نادر تیموری
 لیتوگرافی، چاپ و معانی: قلم - زیتون تیراژ: ۲۰۰۰ جلد
 چاپ اول: ۱۳۹۱، شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۱۹۳۹-۴-۳
 قیمت: ۷۵۰۰ تومان

حق چاپ محفوظ است

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
پیش گفتار.....	۱۱
ای خدا.....	۱۵
در آمدی بر نظم و نثر پارسی.....	۱۶
الهی.....	۲۳
گفتار اندر رزم رستم زال با کاموس کشانی.....	۲۴
استاد ابوالقاسم فردوسی.....	۲۷
گفتار اندر کشته شدن رستم با زواره در چاه نخچیر گاه.....	۳۲
اسفندیار و راز روین تنی.....	۳۵
گل.....	۴۰
قطره‌ی باران.....	۴۰
مدح حضرت علی (ع).....	۴۰
در آیین دوست گرفتن.....	۴۱
در یاد کردن پندهای انوشیروان.....	۴۲
غم زمانه.....	۴۳
نوروز نامدار.....	۴۴
دیدار سلطان محمود غزنوی با شیخ ابوالحسن خرقانی.....	۴۶

۴۸.....	چرخ نیلوفر
۵۰.....	تدبیر بر دار کردن حسنگ
۵۳.....	درست‌نویسی (۱)
۵۸.....	حدیث زائده
۵۹.....	الحال و الوقت
۵۹.....	نامه‌ی اهل خراسان
۶۰.....	حکایت
۶۲.....	درست‌نویسی (۲)
۶۷.....	پایان کار سلطان محمد خوارزمشاه
۶۹.....	در عزلت و قناعت
۷۰.....	ماهی خوار و پنج پایک
۷۳.....	کبک و زاغ
۷۳.....	داستان پیرزن با سلطان سنجر
۷۵.....	مرگ شیرین
۷۷.....	آن دشت بساط کوه بالین
۷۹.....	حمله‌ی مغول
۸۱.....	نشانه‌گذاری (۱)
۸۶.....	سلمان فارسی
۸۷.....	اندر درود دادن بر حضرت محمد مصطفی (ص)
۸۹.....	سر عشق
۹۰.....	حکایت
۹۰.....	طلوع شمس
۹۶.....	خور فرشته
۹۷.....	اخلاص عمل

۹۸.....	نحوی و کشتیان.....
۹۹.....	نیست گنجایی دو من در یک سرا.....
۹۹.....	کشتن ابو مسلم.....
۱۰۳.....	درست نویسی (۳).....
۱۱۱.....	در فضیلت خاموشی.....
۱۱۲.....	در معنی عزت نفس مردان.....
۱۱۲.....	ز عهد صغر.....
۱۱۳.....	حکایت.....
۱۱۳.....	حکایت.....
۱۱۴.....	حکایت.....
۱۱۴.....	حکایت.....
۱۱۵.....	حکایت.....
۱۱۵.....	حکایت.....
۱۱۵.....	حکایت.....
۱۱۶.....	چون تو بیایی.....
۱۱۶.....	حکایت دوست.....
۱۱۷.....	بر آستان جانان.....
۱۱۸.....	دامگه حادثه.....
۱۱۹.....	گل باغ آشنایی.....
۱۲۰.....	نشانه گذاری (۲).....
۱۲۵.....	چند رباعی.....
۱۲۷.....	چند دوبیتی.....
۱۲۹.....	آتش گمنامی.....
۱۳۰.....	حسن خلق.....

۱۳۰.....	عشق خدا.....
۱۳۱.....	بدنامی حیات.....
۱۳۲.....	نشانه گذاری (۳).....
۱۴۰.....	نامه‌ی قائم مقام فراهانی به فاضل خان گروسی.....
۱۴۱.....	عارف حقین.....
۱۴۲.....	از خون جوانان وطن.....
۱۴۴.....	کارگر و کارفرما.....
۱۴۵.....	لالای گهواره.....
۱۴۶.....	داغ دل پروانه.....
۱۴۷.....	سواران همه رفتند.....
۱۴۸.....	یاد جوانی.....
۱۴۹.....	سوزد مرا، سازد مرا.....
۱۴۹.....	نامه نگاری.....
۱۵۷.....	نامه‌ی نادر ابراهیمی به همسرش.....
۱۶۰.....	کمال الملک.....
۱۷۱.....	ققنوس.....
۱۷۴.....	یاران نیمه راه.....
۱۷۵.....	عقاب.....
۱۷۹.....	جویبار لحظه‌ها.....
۱۸۲.....	و پیامی در راه.....
۱۸۴.....	هدیه.....
۱۸۵.....	کوچ بنفشه‌ها.....
۱۸۶.....	آرش کمانگیر.....
۱۹۷.....	خنجرها، بوسه‌ها و پیمان‌ها.....

۲۰۱.....	اشارات نظر.....
۲۰۱.....	دل دیوانه.....
۲۰۲.....	گرگ.....
۲۰۳.....	فعل مجهول.....
۲۰۶.....	سیب.....
۲۰۷.....	غزل.....
۲۰۸.....	در سوگ پدر.....
۲۰۹.....	پیست.....
۲۱۰.....	وفات ادوارد براون.....
۲۱۶.....	من واژگون رقصیده‌ام.....
۲۱۷.....	دردواره‌ها.....
۲۱۹.....	غزل خاطرات.....
۲۲۰.....	وفا و جفا.....
۲۲۱.....	آهسته آهسته.....
۲۲۲.....	خط خون.....
۲۲۷.....	شعر کوتاه (طرح).....
۲۲۹.....	مکاتب ادبی.....
۲۴۱.....	سه تار.....
۲۴۶.....	آل.....
۲۵۳.....	گراکوس شکارچی.....
۲۵۹.....	لاتاری.....
۲۶۹.....	هزار رنگ.....
۲۷۴.....	آنا آخمانووا.....
۲۷۴.....	پابلو نرودا/ زن مرده.....

- ۲۷۶.....اکتاویو پاز/ حفره.....
- ۲۷۷.....غاده السّمان.....
- ۲۷۸.....ژاک پره‌ور/ از عجایب آزادی.....
- ۲۷۸.....فدریکو گارسیا لورکا/ در حرکت.....
- ۲۷۸.....امیلی دیکنسون.....
- ۲۷۹.....همجواری دلدار/ یوهان ولفانگ فون گوته.....
- ۲۸۰.....رنج‌ها/ اریش فرید.....
- ۲۸۲.....آشنایی با منابع مهم ادبی.....
- ۳۰۳.....واژه‌نامه.....
- ۳۱۱.....منابع و مآخذ.....

پیش‌گفتار

درس «فارسی عمومی» برای بسیاری از دانشجویان، به ویژه آنهایی که در رشته‌های غیر علوم انسانی تحصیل می‌کنند، شاید آخرین فرصت برای آشنایی با نظم و نثر فارسی باشد؛ ولی این فرصت بسیار کوتاه است. به راستی چگونه می‌توان ادبیات غنی فارسی را در ۳ واحد درسی گنجاند! ادبیات فارسی، دریای بی‌کران و سرشار از گهرهای نایابی است که سخن گفتن از همه‌ی آن‌ها به ده‌ها بلکه صدها جلد کتاب نیازمند است. گزینش مطلب برای درس «فارسی عمومی» بسیار دشوار است؛ چرا که چشمانی تیزبین می‌طلبد در حد همه‌چیز بینی تا شاهکاری از قلم بیفتد که البته در این حجم کم و در این مجال اندک، غیر ممکن است. بنابراین ناچار شدیم از میان شاهکارها نیز دست به گزینش بزنیم و کتابی فراهم آوریم که دانشجویان را با ادبیات فارسی و بهترین نمونه‌های آن، یعنی شاهکارهای ادبی، آشنا کند؛ بنابراین کوشیده‌ایم:

* این کتاب با تألیف‌های جدید کتب درسی دبیرستانی و پیش‌دانشگاهی وزارت آموزش و پرورش هماهنگ باشد.

* با دیدی نوین به نگارش و درست‌نویسی پردازد. تجربه‌ی مؤلفان نشان می‌دهد که بیشتر دانشجویان از درس‌های آیین نگارش و درست‌نویسی بیزار هستند و همواره از آموختن این بخش‌ها می‌گریزند. از دید نگارندگان، دلیل اساسی بیزاری دانشجویان از این بخش‌ها، کاربردی نبودن نکته‌های بیان شده در این درس‌ها و کارآمد نبودن

نکته‌های گفته شده است. زبان فارسی همواره دچار دگرگونی بوده و هست؛ بنابراین باید هم پای این دگرگونی‌های ساختاری و زبانی، شیوه‌های نگارش نیز روزآمد و کارآمد باشد. بیشتر دانشجویان ما در رشته‌های گوناگون علوم انسانی و... آشنایی چندانی با معیارهای درست‌نویسی و آیین نگارش فارسی و نامه‌نگاری ندارند. برای رفع این مشکل و پرورش ذهن دانشجویان در این زمینه، در این اثر درس‌هایی با عنوان «درست‌نویسی»، «نشانه‌های نگارشی» و «نامه‌نگاری» گنجانده شده است. در این بخش‌ها کوشیده‌ایم با آوردن نمونه‌هایی ساده و ملموس، ذهن دانشجو را با این مباحث آشتی دهیم و در کم‌ترین حجم ممکن، تقریباً همه‌ی دانستنی‌های لازم در این زمینه‌ها را یادآوری کنیم.

* نیاز روحی و عاطفی مخاطب خود را در نظر بگیرد. مخاطبان این کتاب، جوانان هستند. دانشجویانی سرشار از شادی و نشاط و سرزندگی! بنابراین کوشیده‌ایم از متن‌ها و روش‌هایی بهره بگیریم که متناسب با روحیه‌ی این گروه از مخاطبان باشد.

* کمبودها و کاستی‌های کتاب‌های مشابه پیش از خود را نداشته باشد. مؤلفان این اثر، نه ادعای کمال دارند و نه ادعای کاری بی‌نقص؛ اما از بختیاری‌شان پیش از آن‌ها، پژوهشگرانی اندیشمند آثاری گران‌سنگ آفریده‌اند که پیش روی ایشان بوده است و کوشیده‌اند از تجربه‌های موفق آن‌ها بهره ببرند و بکوشند تا کمبودهای احتمالی این آثار را نیز در اثر خود برطرف کنند.

* مطالب کتاب از نظم و انسجام برخوردار باشد. برای رسیدن به این هدف، در بیشتر موارد مطالب بر مبنای ترتیب تاریخی تنظیم شده است. هدف از این طبقه‌بندی این است که دانشجو با گونه‌های مختلف ادبی آشنا شود و سیر تاریخی و هنری گونه‌های مختلف ادبی و جریان‌های ادبی را نیز بشناسد. از سوی دیگر نشر و نظم مربوط به هر دوره را در هم آمیخته‌ایم تا مخاطب نمونه‌هایی از نشر و نظم هر دوره را بخواند و ذهنش دچار یکنواختی نشود.

تنها برخی از واژگان و ترکیبات را معنی کرده‌ایم؛ زیرا بر این باوریم که بخشی از این کار به عهده‌ی خود دانشجویان است. هدف ما از برگزیدن این شیوه این بوده است که دانشجو مجال پژوهش و کندوکاو بیابد و استاد نیز مجالی داشته باشد تا دانشجو را به سراغ فرهنگ‌ها و کتاب‌های لغت بفرستد و او را با این گونه منابع و شیوه‌ی بهره‌گیری از آن‌ها آشنا کند. امیدواریم همکاری که این کتاب را برای تدریس برمی‌گزینند، کمبودهایی را که بی‌شک در آن وجود دارد و از چشم مؤلفان به دور مانده، مشخص کند و ما را از راهنمایی‌های خود بهره‌مند کنند.

بخش «مکاتب ادبی» برای مطالعه‌ی دانشجویان در نظر گرفته شده است و طرح مباحث مربوط به این بخش در کلاس به دیدگاه استاد بستگی دارد.

در بخش تاریخ ادبیات، کوشیده‌ایم تنها به نکات کلیدی و اساسی درباره‌ی شاعر و نویسنده بپردازیم و از پرداختن به مطالب حاشیه‌کننده و تخصصی خودداری کرده‌ایم. نگارندگان بر آن بوده‌اند تا تنها از دید ادبی و به دور از تحلیل اندیشه‌های سیاسی، اجتماعی شاعران و نویسندگان به آثار آن‌ها مراجعه کنند و از همه‌ی جریان‌های فکری نمونه‌ای ذکر کنند. در گزینش آثار شاعران و نویسندگان، منابع گوناگون بررسی شده است تا بهترین اثر نویسنده و یا بهترین نمونه‌ی یک جریان ادبی انتخاب شود.

همچنین کوشیده‌ایم چینه‌ی مطالب به گونه‌ای باشد که دانشجو احساس خستگی نکند. در عین حال مطالب کوتاه و گزیده انتخاب شده است تا دانشجو بتواند بهتر با مطالب ارتباط برقرار کند؛ با این حال استادان عزیزی که این کتاب را برای تدریس برمی‌گزینند، در چگونگی تدریس آزاد هستند.

امیدواریم این کتاب بتواند بخشی از نیازهای روزافزون دانشجویان علاقه‌مند به زبان و ادبیات فارسی را برآورده کند و در شناساندن گوشه‌ای از شاهکارهای ادبیات فارسی به جوانان این مرز و بوم که حافظان واقعی این زبان و ادبیات هستند، موفق باشد.

از همه‌ی دوستان و همکارانی که در مدت تألیف همواره یار و یاور ما بوده‌اند، به‌ویژه از جناب آقای دکتر سعید حسام‌پور و دکتر غلامرضا رحیمی که نکاتی کارساز در اصلاح این متن پیشنهاد داده‌اند، صمیمانه سپاسگزاریم؛ همچنین از سرکار خانم محبوبه جدی که ویراستاری و صفحه‌آرایی کار را به عهده داشته‌اند و جناب آقای نادر تیموری طراح جلد اثر سپاسگزاریم و از خداوند بزرگ توفیق روزافزون برای همه‌ی دوستان و خدمت‌گزاران فرهنگ و ادب فارسی خواستاریم.

مؤلفان

تیرماه ۱۳۹۱

ای خدا

با تو یاد هیچ کس نبود روا
تا بدین، بس عیب ما پوشیده‌ای
متصل گردان به دریا‌های خویش
وارهانش از هوا وز خاک تن

مولوی

ای خدا ای فضل تو حاجت روا
این قدر ارشاد تو بخشیده‌ای
قطره‌ی دانش که بخشیدی زین
قطره‌ای علم است اندر جان من

درآمدی بر نظم و نثر پارسی

زبان شیرین پارسی که امروز بدان سخن می‌گوییم، یکی از چند لهجه یا شاخه‌ی قدیمی است که در سرزمین پهناور ایران قدیم، بدان سخن می‌گفته‌اند. این کشور فراخ که آن را ایران شهر می‌نامیده‌اند، جایگاه پدران آریایی ما بوده است و مردمانی که از سرزمین‌های اصلی خود به این کشور وارد می‌شده‌اند، لهجه‌های گوناگون داشته‌اند. مشهورترین این لهجه‌ها، همان‌هایی هستند که آثار باستانی مانند کتاب زردشت، کتیبه‌های هخامنشی و متون دوره‌های اشکانی و ساسانی را بدان نوشته‌اند و با نام‌های اوستایی، فارسی قدیم و پهلوی شناخته شده‌اند. بعد از ورود اسلام به ایران، آثار نظم و نثر پارسی به زبان پارسی دری نوشته شده‌است که درباره‌ی این که اصل این زبان از کدام یک از لهجه‌های قبل از اسلام گرفته شده، نظریات متفاوتی ابراز شده است؛ اما آنچه به طور قطع و یقین می‌توان گفت، این است که فارسی دری از خراسان به نقاط دیگر ایران سرایت کرده و از لهجه‌های دیگر ایران نیز لغات و اصطلاحاتی گرفته است. نخستین آثار قابل توجهی که از زبان پارسی دری باقی مانده، مربوط به قرن سوم هجری به بعد است که نخست به صورت شعر آغاز شده و کمی بعدتر یعنی در اواخر همین قرن، آثار منشور نیز به صورت مراسلات و مکاتبات به وجود آمده است و قدیم‌ترین آثار نثری که به دست ما رسیده از قرن چهارم هجری است. در این جا نخست دو مقوله‌ی نظم و نثر را تعریف و سپس انواع آن را از جهات گوناگونی مانند تاریخچه، سبک، نمونه‌ها و... بررسی می‌کنیم.

معمولاً نثر را در برابر نظم قرار می‌دهند و به کلامی که منظوم نباشد و یا از قیود نظم آزاد باشد، تعریف می‌کنند. این تعریف هم با کلیه‌ی اقسام نثر منطبق نیست و هم برخی ویژگی‌های شعر را که در برخی از انواع نثر نیز وجود دارد، برای کلیه‌ی اقسام نظم ثابت نمی‌کند؛ برای نمونه نمی‌توان نثر معمولی عامیانه را با نثر فنی که به شعر منشور نزدیک